

Oikeudenmukainen yhteiskuntasopimus vuonna 2015: onko Rawlsin aika jo ohi?

Jukka Mäkinen & Heikki Saxén
(toim.): John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus, 2013. 231 s. ISBN: 978-952-495-257-6.

Oma suhteeni John Rawlsin filosofiaan on aina ollut viha-/kiintymyssuhde. Ensituntumaa Rawlsiin otin Kaisa Herneen

luennoilla kandidaatinopinnoissani Turun yliopistossa, ja maisterinopinnoissani London School of Economicsissa Rawlsin *A Theory of Justice* oli pakollisena lukemistona jo ennen vuosikurssin alkua. Tämän jälkeen Rawls ja hänen teoriansa eri painopistealueet ovat olleet osa lähes jokapäiväistä akateemista elämääni – sekä tahdostani että siitä riippumatta. Kuten kirjan johdantoluvussa mainitaan, on Rawlsia kiittäminen politiikan filosofian uudesta noususta. Itse Kantin filosofiaa tutkivana kansainvälisen politiikan teoreetikkona on minun tunnustettava se tosiasia, että Rawls teki ”kantilaisen konstruktivisminsa” kautta Kantista jälleen legitiimin tutkimuskohteen politiikan tutkimuksen laitoksilla. Katsonkin siis kuuluvani niihin Rawlsia sympatisoiviin kritikoihin, joista Herne omassa artikkelissaan käsillä olevassa teoksessa puhuu (s. 23). Arvostan Rawlsin tuotantoa – ja olen hänen kanssaan monesta asiasta eri mieltä.

John Rawlsin filosofia on varsin onnistunut katsaus (suomalaiseen) Rawls-tutkimukseen ja antaa kattavan kuvan hänen filosofiansa pääpiirteistä. Rawlsia aiemmin ainoastaan englannin kielellä opiskelleelle teos avaa paikoitellen hankalastikin suomennettavaa keskeisistä termistöä. Se esittelee erinomaisen joukon myös maailmalla tehtyä Rawls-tutkimusta lähtien liikkeel-

le perustermeistä ja metodista aina oikeudenmukaisuudenteorian keskeisiin kompastuskiviin.

Kun kyseessä on yhden ajattelijan keskeisimpään tuotantoon keskittyvä kirja, on lukuihin jäänyt helposti tarpeetonkin toistoa. Työnjakoa olisi voinut selkeyttää ja luvut voisivat viitata enemmän toisiinsa: oikeudenmukaisuusteorian keskeistä ideaa ei olisi tarvinnut tuoda jokaisessa luvussa uudelleen esiin. Rawlsin filosofian tuntevalle teos onkin yllätyksetön, vaikka muutamia erittäin kiinnostaviakin ulottuvuuksia ja avauksia siitä löytyy. Esimerkiksi Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan artikkeli Rawlsin metodin muutoksesta on erittäin informatiivinen ja tarjoaa kiinnostavan aristoteelisen vaihtoehdon Rawlsin ymmärtämiseen. Juha Räikän ja Kati Mikkolan luku jaettujen perusteiden vaatimuksesta ja sen mahdollisista uskonnollis-poliittisista ongelmista on ajassamme enemmän kuin ajankohtainen. Samoin Heikki Saxénin aatehistoriallinen luku avaa oven Rawlsin parempaan ymmärtämiseen hänen aikalaisensa tuotannon kautta.

Teos jättää kuitenkin kaksi keskeistä ongelmaa aivan liian vähälle huomiolle. Ensinnäkin Rawlsin ongelmallinen suhde metafysiikkaan jää teoksessa varsin vähälle käsittelylle. Varsinkin niissä kohdin, kun hä-

nen teoriaansa tulkitaan Kantin moraalifilosofian näkökulmasta (esim. Maija Setälä, Juha Sihvola), olisi keskustelussa pitänyt tuoda selkeämmin esiin, kuinka Rawls perustaa oikeudenmukaisuusteoriaansa irtisanoutumiseen Kantin metafysiikasta. *Political Liberalism* -teoksessaan (Columbia University Press, 2005) Rawls tekee vielä *A Theory of Justicea* selvemmän erottelun Kantin filosofian ja omansa välillä sanomalla, että ”poliittinen liberalismi [...] pyrki poliittiseen ja itsenäiseen oikeudenmukaisuuden käsitteeseen. Se ei tarjoa sellaista erityistä metafysisistä tai epistemologista oppia, jota ei voitaisi johtaa poliittisesta käsitteestä itsestään” (s. 10, oma käännös). Tästä huolimatta on selvää, että Rawls kuitenkin näyttää myös itse nojaavan samoihin metafysiisiin oletuksiin mm. liberaalista subjektista, joihin Kantin. Tämän havainnon on tehnyt mm. Katrin Flikschuh (*Kant and Modern Political Philosophy*, Cambridge University Press, 2000). Voidaankin perustellusti kysyä, missä määrin Rawls voi – viemättä pohjaa omalta liberaalilta argumentiltaan ja käsitykseltään liberaalista subjektista – irtisanoutua Kantin moraalifilosofian tärkeästä metafysisestä ulottuvuudesta?

Toinen liian vähälle huomiolle jäävä seikka on Rawlsin kansainvälisen oikeudenmukaisuuden teorian ongelmallisuus. Sihvolan

luku on kahdeksasta luvusta ainoana, joka suoraan käsittelee kansainvälistä oikeudenmukaisuutta. On laajasti tunnustettu (mm. Charles Beitz, Chris Brown, David A. Reidy), että Rawlsin myöhäistuotantoon kuuluva *The Laws of Peoples* (Harvard University Press, 1999) on argumentiltaan hänen aiempia teoksiaan heikompi ja keskeneräinen, ja että se työ, jonka Rawls tekee soveltaakseen omaa oikeudenmukaisuusteoriaansa kansainväliselle tasolle, on paikoitellen epäonnistunut. Kuitenkin aikana, jona (pohjois)eurooppalainen hyvinvointivaltio – se valtio, jota voidaan pitää Rawlsin ideaaliteorian ideaalimallina – on kriisissä, olisi tärkeää keskustella niistä varsin vahvoista väitteistä, joita Rawls kansainvälisen oikeudenmukaisuuden teoriassaan esittää. On selvää, että siinä missä Kant kuvaa kansainvälisessä teoriasaan hyvin selkeän ja loogisen jatkumon omalle teorialleen valtiosta ja vapaudesta, näyttää Rawlsin teorialla olevan huomattavia ongelmia, kun ”ensimmäisen kierroksen” ja ”toisen” ja ”kolmannen” kierroksen tietämättömyyden verhon käsitteitä avataan lähempään tarkasteluun. Kuten Toni Erskine on onnistuneesti analysoinut (*Embedded Cosmopolitanism. Duties to Strangers and Enemies in a World of "Dislocated Communities*, Oxford University Press 2008), näyttää Rawls kansainvälisessä teoriassaan sivuuttavan täysin

joidenkin yksilöiden moraalisuuden toimijuuden ja subjektuuden erottamalla liberaalit yhteisöt muista yhteisöistä kansainvälisellä tasolla. Rawls ei ainoastaan jätä vastaamatta polttaviin kysymyksiin vaurauden uudelleenjaosta – paitsi esittämällä velvoitteen auttaa hauraat valtiot jaloilleen – mistä häntä ovat kritisoineet mm. Charles Beitz ja Thomas Pogge (ja tässä teoksessa Sihvola). Hän näyttää myös asettavan yksilöt, jotka ensimmäisen tietämättömyyden verhon takana ovat autonomisia, vapaita ja tasa-arvoisia, epätasa-arvoiseen asemaan sen mukaan, minkälaisen valtiojärjestyksen he ovat itselleen valinneet. Rawlsin selitys yhteisöjen rationaalisuudesta ja kohtuullisuudesta verrattuna valtioihin ei sekään ole säästynyt kriitikiltä erityisesti kansainvälisen politiikan teoreetikkojen taholta (mm. Chris Brown, Rex Martin, David A. Reidy, Thomas Nagel, Onora O’Neill, allekirjoittanut).

Näistä puutteistaan huolimatta kirja osoittaa erinomaisesti, että otsikkoni kysymykseen on vastattava kieltävästi: Rawlsin aika ei ole ohi. Modernin valtion murros on tehnyt Rawlsista ajankohtaisemman kuin vuosiin. Suomalaisessakin poliittisessa keskustelussa vaaditaan uutta ”yhteiskuntasopimusta”. Yhteiskunnan suvaitsevaisuutta ja kilpailevien arvomaailmojen yhteensopivuutta testataan ympäri maailman, myös (tai

ehkä eritoten) Rawlsin liberaalidemokraattista ideaalia lähinnä olevassa ”lännessä”. Rawlsin jälkeisen poliittisen filosofian – siis meidän, jotka sitä teemme – on kuitenkin herättävä ajattelemaan ”laatikon” – ja Rawlsin – ulkopuolella. Nyt jos koskaan on aika ottaa todesta Rawlsin vaa-de siitä, että filosofin tehtävä on luoda reaali maailman kanssa jos ei yhdenmukainen, niin ainakin yhteensovittavissa oleva ideaalimalli. Poliitiikan filosofia sai *A Theory of Justice* -teoksesta uuden vaihteen päälle. On kuitenkin uskallettava koettaa päihittää teos, jota varmasti luetaan vielä pitkään osana eri oppialojen peruskoulutusta.

Milla Vaha